PROBLEMA EMIGRĂRII ȚĂRĂNIMII DIN TRANSILVANIA LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

Printre aspectele cele mai grave ale problemei țărănești în Transilvania la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea se numără fără îndoială și creșterea continuă a numărului emigranților. Apariția și agravarea acestui fenomen complex constituie de fapt o latură a puternicei crize prin care trecea în acel timp țărănimea noastră, implicînd multiple aspecte de ordin economic, social-politic, demografic, sociologic, psihologic și altele.

I. — S-ar putea crede că problema emigrării a constituit, datorită ponderii ei în cadrul fenomenelor sociale din perioada menționată, obiectul unor cercetări istorice de amploare. Realitatea este însă alta. Cu toate că emigrarea are o bibliografie relativ bogată [1], tematica ei este destul de unilaterală: nu dispunem de nicio monografie și nici măcar de studii de amploare cu caracter istoric în legătură cu acest fenomen. Între cele două războaie mondiale, Școala sociologică de la București, condusă de profesorul Dimitrie Gusti, a abordat și problema emigrării, elaborînd cîteva studii deosebit de valoroase. Dintre acestea merită să subliniem lucrarea lui Andrei Popovici, *Americanii de origine română,* editată în 1937. Autorul trăind aproape două decenii în mijlocul emigranților din Statele Unite ale Americii a reușit să adune date și observații prețioase, uneori inedite [2], cu privire la o serie de aspecte ale problemei tratate.

Deși istoriografia noastră de după eliberare a acordat istoriei țărănimii o deosebită atenție, problema emigrării a fost atinsă doar tangențial în unele lucrări de sinteză [3] sau de specialitate [4]. Literatura istorică este lipsită astfel de tratarea adîncită a problemei emigrării avînd ca arie de cercetare Transilvania în înțelesul de azi al cuvîntului, și ca obiect de

[1] I. I. Șchiopul, *Românii din America,* Sibiu, 1913; George Maior, *Problema agrară la români*..., București, 1906; A. Popovici, *Americanii de origine română* (extras), București, 1937; Lendvai Miklós, *A Temes megyei kivándorlás,* în *A Magyar Társadalomtudományi Szemle,* 1909 (în continuare: *MTSZ*); Szentiványi Ferenc, *Torontál vármegye kivándorlási mozgalmáról,* în *MTSZ,* 1911.

[2] Andrei Popovici, *op. cit.,* p. 5—6.

[3] Cf. Șt. Pascu, *Mișcări țărănești din Europa în sec. XV—XX,* în *AIIC,* VIII (1965), p. 62—66.

[4] L. Vajda, *Relații agrare și situația țărănimii din Transilvania la începutul sec. al XX-lea,* în *Problema agrară și lupta țărănimii din România,* 1904—1906, București, 1961, sub redacția lui D. Hurezeanu.

studiu populaţia ei, indiferent de naţionalitate. De aici necesitatea de a aborda istoria emigrării.

Studiul istoricului emigrării în perioada menţionată este înlesnit de faptul că, din anul 1899, autorităţile locale au început să culeagă datele despre emigranţi, publicîndu-le ulterior într-un volum statistic[5]. Datele menţionate indică anumite laturi deosebit de importante ale emigrării ca de pildă contingentul emigranţilor defalcaţi pe ani şi pe judeţe, direcţia emigrărilor însumînd totodată şi fapte referitoare la procesul invers, adică reemigrarea. Dar, aşa cum rezultă din acest volum de statistică, datele publicate nu pot fi considerate ca exhaustive din cauză că pînă în anul 1904 datele erau adunate pe baza unor sondaje ale autorităţilor locale întreprinse în localităţile rurale şi urbane. După 1904 însă la baza statisticii oficiale au stat datele furnizate de autorităţile însărcinate cu întocmirea paşapoartelor şi astfel adunarea datelor a fost aşezată pe temelii mai sigure. Dar nici în acest fel ele nu puteau să cuprindă nici după 1904 numărul celor plecaţi fără forme legale. Tot atît de regretabil este faptul că din statistici nu rezultă cu destulă rigurozitate ocupaţia tuturor emigranţilor; întrucît datele nu sînd diferenţiate în suficientă măsură după acest criteriu, cercetarea aspectelor sociale ale problemei este mult îngreunată. Totuşi considerăm că statistica oficială a emigrărilor ne indică direcţiile de evoluţie a problemei în cauză.

Emigrarea a constituit, fireşte, o chestiune mult dezbătută în organele de presă. Decenii întregi, cotidiane ca *Tribuna Poporului* (Arad), *Gazeta Transilvaniei* (Braşov), *Drapelul* (Lugoj), *Ellenzék* (Cluj), *Előre* (Cluj), *Kronstädter Zeitung* (Braşov) şi altele o menţionau la ordinea de zi, făcînd uneori pronosticuri alarmante în ceea ce priveşte *volumul*, consecinţele şi desfăşurarea emigrărilor.

Dacă presa vremii constituie oarecum oglinda opiniei publice, divizată şi ea din mai multe puncte de vedere, cercetările arhivistice în fondurile fostelor comitate şi în alte fonduri relevă atitudinea autorităţilor şi a cercurilor guvernante faţă de problemă, amplificînd parţial datele statistice lacunare. Cercetarea arhivistică este însă, după cum se ştie, îngreunată de situaţia arhivelor, întrucît în majoritatea cazurilor materialul referitor la perioada studiată nu este organizat.

Pentru studierea emigrării sînt de un real folos rapoartele camerelor de comerţ şi industrie. Ele constituie un izvor preţios mai ales prin faptul că sesizează nu atît procesul de desfăşurare a emigrării, ci consecinţele economice şi sociale ale acestui fenomen asupra Transilvaniei. În sfîrşit, cercetătorul poate apela cu folos — şi acest fapt a fost dovedit de unii sociografi încă în preajma izbucnirii primului război mondial[6] — la

[5] *Magyar Statisztikai Közlemények* (în continuare: *Stat. Közl.*), Új sorozat, vol. 67, Budapesta, 1918.

[6] De menţionat faptul că sociologul american I. Thomas a cerut sociologului arădan Braun Róbert să studieze psihologia ţărănimii, avînd în vedere mai ales emigrarea. Despre rezultate v. Braun Róbert, *A falu lélektana*, în *Huszadik Század* (în continuare: *H. Sz.*), an. XIV (1913), nr. 5—6.

metoda strîngerii materialului din surse directe, adică din satele şi familiile emigranţilor sau de la cei care au reemigrat.

Aşadar, mijloacele de care dispunem în momentul de faţă, deşi nu permit tratarea integrală a problemei (căci ne lipsesc şi o serie de surse externe), ne dau totuşi posibilitatea să abordăm coordonatele cifrice, amploarea, direcţiile de evoluţie, cauzele, consecinţele precum şi însemnătatea acestui fenomen. În lucrarea de faţă abordăm problema emigrării din acest punct de vedere. Precizăm totodată că vom cerceta doar emigrarea ţărănimii în America, deoarece fenomenul emigrării ţărănimii transilvănene în alte direcţii, îndeosebi în vechea Românie, necesită o tratare specială.

II. — Emigrarea a fost — după cum se ştie — un fenomen care a cuprins întreaga Europă. Ea s-a desfăşurat însă diferenţiat în timp şi în spaţiu. Pe cînd în prima jumătate şi la mijlocul secolului al XIX-lea ţările din apusul şi nordul Europei au fost acelea care au dat principalele contingente de emigranţi, în a doua parte a veacului trecut fenomenul s-a răspîndit şi în sudul şi răsăritul Europei [7]. Vasele încăpătoare ale agenturilor „Cunard" şi „Pool" erau din ce în ce mai pline de emigranţii din Italia, Austro-Ungaria, Rusia şi din alte ţări. În cîteva ţări, printre care şi vechea Românie, emigrarea s-a menţinut într-un cadru mai limitat. În schimb, în Transilvania mişcarea migratorie a luat proporţii mari.

Prima problemă care se ridică este aceea cu privire la cauzele care au împins ţărănimea pe drumul emigrării. În fond, ele nu se deosebeau de cauzele care au dus la proletarizarea unei părţi a ţărănimii precum şi la apariţia unei suprapopulaţii relative în mediul agrar, determinînd şi un nivel de trai deosebit de scăzut în sînul ţărănimii sărace şi al proletariatului agrar.

La baza emigrării ca fenomen social au stat mai multe cauze. Faptul că ea a cuprins întreaga Transilvanie arată că ea a fost generată de cauze generale comune, proporţiile diferite pe care le-a atins în diferite zone evidenţiază însă şi importanţa specificului local. Revenind la primul aspect al chestiunii dorim să subliniem că puternica migraţiune internă şi externă a populaţiei, şi îndeosebi a ţărănimii, era legată în mod generic de dezvoltarea capitalismului în agricultură. Prin urmare emigrarea ţărănimii îşi are rădăcina în relaţiile agrare. Acea parte a ţărănimii care a fost eliminată din agricultură de către dezvoltarea relaţiilor de producţie capitaliste, denumită de ştiinţa demografică suprapopulaţie relativă agrară, nu avea „. . . altă ieşire decît strămutarea în centre industriale, sau emigrarea în alte ţări" [8].

---

[7] Cf. Frank Thistlethwaite, *Migration from Europa Overseas in the Nineteenth — Twentieth Centuries*, în *XIe Congrès International des Sciences Historiques, Rapports* V. Göteborg, 1960, p. 32—57.

[8] V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 3, Bucureşti, 1961, p. 552.

Acei economişti ai vremii care au cercetat migraţiunea ţărănimii, deşi au scos în evidenţă o serie de cauze concrete, totuşi nu au înţeles rolul capitalismului în geneza şi evoluţia fenomenului şi astfel nu puteau să tragă concluzii adecvate. Unul din cei mai buni cunoscători ai problemei, M. Lendvai, văzînd creşterea uimitoare a numărului emigranţilor în comitatul Timiş a pus problema motivelor pentru care fug ţăranii tocmai din acest comitat, ştiut fiind că latifundiile acolo erau de mai mică întindere, iar proprietatea legată mai redusă decît în comitatele învecinate, ponderea proletariatului agricol fiind şi ea mai scăzută; iar la toate acestea se adăuga o fertilitate sporită a pămîntului [9]. Trebuie să recunoaştem că întrebările ridicate de autorul respectiv erau într-un fel întemeiate, căci reiese şi din argumentele aduse de el că emigrarea nu a luat forma cea mai gravă neapărat acolo unde situaţia materială a ţărănimii era cea mai precară. Se vede că autorul n-a înţeles rolul specificului dezvoltării capitalismului în agricultură în generarea acestui proces şi astfel nu şi-a dat seama că cauzele concrete acţionau în direcţia eliminării ţărănimii din agricultură doar în prezenţa anumitor condiţii apărute în urma pătrunderii relaţiilor capitaliste în agricultură. Tocmai de aici rezultă că anumite împrejurări care provocau emigrarea în masă a ţărănimii, într-o regiune, deşi puteau fi prezente şi în altele, nu aveau neapărat un efect similar. De aici provin şi greutăţile determinării cauzelor concrete ale acestui fenomen social. Un lucru este neîndoielnic: trebuie să avem în vedere societatea dată în ansamblul ei. În cele ce urmează vom arăta unele cauze mai generale ale emigrării ţărănimii din Transilvania.

Deşi s-a datorat mai multor cauze de natură diferită, în geneza şi dezvoltarea emigrării cauzele economice au avut un rol determinant. Faptul este atestat de principalele izvoare ale problemei. I. I. Şchiopul în lucrarea sa valoroasă *Românii din America*, editată în 1913, observă următoarele: „Cauzele cele mai puternice cari determină emigrarea în America au fost şi rămîn cauzele economice. Oricît de ispititoare ar fi scrisorile din America. oricît de convingătoare îndemnurile agenţilor de tot felul, românii noştri n-ar fi luat în mînă toiagul pribegiei, dacă în afară de aceste motive *subiective* nu ar fi influenţat şi alte motive *obiective*, făcîndu-i chiar accesibili pentru motivele subiective. Înţelegem cauzele economice" [10]. Aceeaşi constatare este valabilă şi pentru ţărănimea maghiară şi germană. Printre cauzele economice primul loc îl ocupa fără îndoială problema pămîntului, lipsa sau insuficienţa lui pentru un număr tot mai mare de ţărani. Dovada cea mai grăitoare o constituie în acest sens faptul că majoritatea absolută a celor emigraţi provenea din rîndurile ţărănimii fără pămînt sau cu pămînt puţin.

---

[9] Lendvai M., *op. cit.*, p. 582.
[10] I. I. Şchiopul, *op. cit.*, p. 31.

În vechiul comitat Maramureş, repartiţia procentuală a emigranţilor după apartenenţa profesională prezintă următorul tablou: [11].

Anul	Ţărani cu pămînt	Muncit. agric. argaţi	Mineri	Mici meseriaşi	Comercianţi	Munc. ind.	Serv. casn.	Intelect.	Alţii
1900	0,8	88,7	0,7	1,0	1,2	0,6	3,1	1,1	2,8
1901	0,6	87,9	0,8	1,1	1,1	0,0	3,9	1,3	2,7
1902	0,9	87,6	1,0	1,2	1,0	0,5	4,6	1,3	1,9
1903	0,8	88,2	1,1	1,0	1,2	1,0	3,0	0,6	3,1
1904	1,7	85,3	1,0	1,2	1,2	6,8	6,8	0,9	1,1
1905	2,9	80,9	1,2	0,9	1,2	0,6	9,1	0,6	3,6
1906	3,6	80,1	1,4	0,8	1,1	—	9,9	0,8	2,8
1907	3,8	80,0	1,2	0,6	1,3	—	12,1	0,6	2,2

Reiese deci că în acest comitat ponderea ţărănimii (ţărani cu pămînt, muncitori agricoli şi argaţi, precum şi servitori casnici) în totalul emigranţilor oscila între 92% (în anul 1903) şi 95,9% (în anul 1906). Marea masă a emigranţilor provenea din categoria muncitorilor agricoli şi a argaţilor, deci din pătura complet pauperizată a ţărănimii. Fireşte, servitorii casnici se recrutau, de asemenea, din categoria amintită.

Tendinţa de creştere a ponderii ţăranilor cu pămînt în cadrul emigranţilor (ţăranii cu pămînt în 1900 nu furnizau decît 0,8% din totalul emigranţilor, greutatea lor specifică atinge însă 3,6% în 1906 şi 3,8% în 1907) se referă desigur la ţărănimea săracă. Fenomenul de creştere a ponderii ţăranilor săraci în totalul emigranţilor a fost semnalat şi în alte părţi [12] şi arată instabilitatea crescîndă a gospodăriilor mici, lipsa de perspectivă a ţărănimii sărace.

Unii reprezentanţi ai claselor dominante şi ai cercurilor conducătoare negau faptul că între problema pămîntului şi cea a emigrării există vreo interdependenţă. În raportul Camerei de comerţ şi industrie din Cluj pe anul 1902 se pot citi următoarele: „Emigrarea la noi (în comitatele Cluj, Turda-Arieş, Solnoc-Dăbîca), spre deosebire de situaţia din Secuime, nu a fost cauzată de lipsa pămîntului, deoarece comitatele noastre nu au o populaţie densă. Emigrarea este urmarea a agitaţiei agenturilor care se ocupă cu transportarea emigranţilor şi cu recrutarea lor, promiţîndu-le munţi de aur. În creşterea vertiginoasă a emigrărilor au jucat un rol deosebit şi recoltele proaste care se succed una după alta, provocînd o stare economică extrem de neliniştitoare" [13]. Prima afirmaţie a raportului este falsă: problema pămîntului se punea şi în comitatele de mai sus cu

[11] Arh. Stat. Debreţin, T. KIK. 1911, citează Rácz István, *A parasztok elvándorlása a faluból*, în *A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában*, Budapesta, 1965, p. 433—477.

[12] Potrivit raportului din 1905 al vicecomitelui comitatului Odorhei, din cele 1000 de persoane care au plecat în acel an în America, jumătate s-au recrutat dintre ţărănimea săracă. (*Jelentés Udvarhely megye közigazgatási állapotáról az 1904. évben*, Odorhei, 1905, p. 5—7).

[13] *A kolozsvári kereskedelmi és iparkamara jelentése*, 1902, p. 6.

deosebită acuitate, deoarece marea proprietate moşierească era tocmai în aceste comitate mai răspîndită decît în multe altele din Transilvania. Ceilalţi doi factori la care se referă raportul au contribuit şi ei la creşterea numărului ţăranilor care au fost nevoiţi să-şi părăsească vetrele, dar modul în care sînt analizate denotă o tratare simplistă a problemei.

La congresul ţinut la Timişoara, în anul 1902 în problema emigrării, majoritatea delegaţilor a văzut cauza principală a emigrării în şomajul permanentizat [14] în rîndurile sărăcimii satelor, care a crescut foarte mult în urma crizei agrare de la sfîrşitul secolului al XIX-lea. Desigur, aceasta reprezenta o cauză reală, dar despre lipsa de pămînt şi despre pierderea pămîntului de către ţărănime într-un ritm crescînd nici măcar nu s-a amintit.

Alţii însă, atunci cînd cercetau cauzele concrete ale emigrării, scoteau în relief lipsa de pămînt a ţărănimii [15]. În acest sens se pronunţau în primii ani ai secolului al XX-lea şi unii funcţionari comitatensi din comitatele Arad şi Bihor [16]. În sfîrşit, documentele semnalează că ţăranii ce recurgeau la emigrare atunci cînd au avut posibilitatea, subliniau că nu aveau altă ieşire din situaţia dată, întrucît erau lipsiţi de pămîntul necesar întreţinerii familiei [17]. Faptul că o parte destul de însemnată a celor care au reemigrat şi-au cheltuit banii economisiţi pentru cumpărarea de pămînt sau degrevarea pămîntului de datoriile contractate anterior [18], demonstrează de asemenea rolul problemei pămîntului în exodul ţărănimii de la sate.

Cercurile dominante şi economiştii burghezi, chiar dacă aminteau despre lipsa de pămînt a ţărănimii, n-au tras concluziile necesare în sensul propunerii unor măsuri radicale; ei au ajuns cel mult pînă la recunoaşterea şi susţinerea necesităţii de a parcela pămînturile aflate în posesia statului sau a bisericii. Poziţia mişcării socialiste era mai înaintată. Deşi în general conducerea mişcării social-democrate se pronunţa, potrivit programului partidului, împotriva fărîmiţării fondului funciar, văzînd creşterea emigrării ţărănimii a recunoscut importanţa chestiunii pămîntului. Ziarul *Adevărul*, organul Secţiei române a P.S.D. scria următoarele: „Dacă vreţi domnilor ca să faceţi capăt emigrărilor, atunci daţi poporului pămînt, daţi poporului drepturi egale“ [19].

Printre cauzele care au determinat ţărănimea la părăsirea satului, documentele semnalează şi creşterea sarcinilor fiscale [20], îndatorarea ţărănimii faţă de bănci şi cămătari [21], pauperizarea progresivă a unui mare

---

[14] De Pottero Bruno, *A délvidéki kivándorlási kongresszus*, Budapesta, 1903.
[15] I. I. Şchiopul, *op. cit.*, p. 31—32; Kerék Mihály, *A magyar földkérdés*, Budapesta, 1936, p. 84—87.
[16] Arh. C.C. al P.C.R. Fond nr. 71, dos. nr. 6603, fila 93—94; Arh. Stat. Oradea Fond. Prefect. jud. Bihor, doc. nr. 27/1910.
[17] Arh. Stat. Oradea, F. Prefect. jud. Bihor, doc. 27/1910.
[18] Braun Róbert, *op. cit.*, p. 690.
[19] *Adevărul*, 20 iulie 1907.
[20] *Előre*, 29 oct. 1907.
[21] *Tribuna Poporului*, 28 martie (9 aprilie) 1898.

număr de ţărani [22] şi altele. Ţăranii alungaţi de la ţară de relaţiile capitaliste, lipsiţi de pămînt sau posedînd pămînt insuficient, erau constrînşi să părăsească Transilvania doar atunci cînd nu obţineau angajare în centrele industriale, miniere sau alte sectoare ale economiei. Prin urmare, ei erau siliţi să emigreze din cauza insuficientei dezvoltări a economiei şi în primul rînd a industriei transilvănene, care nu putea absorbi suprapopulaţia relativă din agricultură. Într-adevăr, în comitatele Hunedoara sau Caraş-Severin, unde industria avea nevoie de un mare număr de muncitori, emigrarea era mai redusă ca proporţii [23]; dimpotrivă, comitatul Făgăraş, unde marea industrie era reprezentată de o singură fabrică, era un centru al emigrărilor [24].

S-ar ajunge însă la aprecieri unilaterale dacă n-am ţine cont de factorii psihici care au contribuit de asemenea la formarea unei psihoze favorabile pentru creşterea procesului de migrare a ţărănimii. Nu încape îndoială că exemplul celor plecaţi şi reîntorşi cu o oarecare sumă de bani economisiţi, precum şi efectul agitaţiei agenţilor care s-au specializat în acest sector de activitate [25], au avut priză în rîndurile ţărănimii. Într-o singură comună din comitatul Odorhei, o persoană reîntoarsă cu economii a determinat plecarea altor 22 de persoane [26].

Se pune problema dacă asuprirea naţională care apăsa asupra populaţiei române din Transilvania poate fi socotită drept o cauză a creşterii emigrărilor. Din statistica emigrărilor reiese următoarea situaţie privind compoziţia naţională a celor plecaţi: din totalul celor emigraţi aproximativ 50% erau români, 22,6% maghiari, 22,1% germani, restul recrutîndu-se din rîndul slovacilor, sîrbilor şi ucrainenilor [27]. Valoarea incontestabilă a datelor în acest sens este confirmată şi de alte surse. Raportul Camerei de comerţ şi industrie din Cluj trăgînd unele concluzii din ancheta făcută în problema emigrării, constata următoarele: „Din punct de vedere naţional emigrarea a cuprins toate meleagurile locuite de români, cît şi cele locuite de saşi şi maghiari“ [28]. Deci rămîne un adevăr istoric faptul că emigrarea a constituit în primul rînd un fenomen social. Dar, examinînd datele, reiese şi un alt aspect al chestiunii: din cele 23 de comitate, într-un număr de 13, ţărănimea română avea o pondere mai mare în rîndurile emigranţilor, decît ponderea ei specifică în totalul populaţiei [29]. Şi mai semnificativ este însă faptul că indicele acestei participări avea o tendinţă de creştere [30]. Toate acestea arată că oprimarea naţională exercitată

[22] Bud János, *A kivándorlás küllönös tekintettel vármegyénkre*, în *Máramarosi Lapok*, 16 iulie 1903.
[23] *Stat. Közl.*, 67, p. 23—24.
[24] Arh. Stat. Braşov, F. Camera de Comerţ, 1903, pachet 1—8, dos. 6/1903.
[25] *Ellenzék*, 16 ianuarie 1885; în Europa era cunoscută mai peste tot „febra emigrării“ în America (Cf. Ingrid Semmingsen, *Emigration from Norvay, Causes and Characteristics*, în *XI[e] Congrès International des Sciences Hist.*, vol. VI, Göteborg, 1960, p. 182—183).
[26] *Magyarság*, 17 ianuarie 1902.
[27] *Stat. Közl.*, vol. 67, p. 23—24.
[28] *A kolozsvári kereskedelmi és iparkamara jelentése*, 1902, p. 7.
[29] *Stat. Közl.*, 67, 20—22.
[30] *Ibid.*, p. 104.

de clasele dominante maghiare asupra populației române, majoritatea în Transilvania, a constituit o altă cauză importantă a creșterii emigrărilor în rîndurile românilor [31].

Așadar, cauzele interne de natură economică, politică ori psihologică au fost cele care au determinat emigrarea țărănimii din Transilvania. Efectul lor se manifesta însă în funcție de situația din America în ceea ce privește cererea față de forța de muncă. La sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea industria americană a avut posibilitatea să absoarbă un mare număr dintre cei plecați din Europa de răsărit, mai ales că țările din Apus furnizau în această perioadă — din cauze bine determinate [32] — mai puțini emigranți. Coincidența factorilor interni și externi a deschis larg porțile în fața emigrării: timp de trei decenii opinia publică a urmărit cu îngrijorare această nouă migrație a popoarelor.

III. — Fluxul principal al emigrărilor se îndrepta spre America. În prima perioadă de după desființarea relațiilor feudale în 1848, emigrarea țărănimii transilvănene a constituit un fenomen cu totul sporadic. Primele loturi de emigranți au părăsit Transilvania la sfîrșitul secolului al XIX-lea, mai precis la sfîrșitul deceniului al optulea [33]. Această mișcare s-a intensificat apoi în deceniul al nouălea și zecelea, atingînd apogeul la începutul secolului al XX-lea. Exodul a atins proporțiile cele mai mari după 1902, culminînd în anul 1907. După o oarecare scădere a numărului de emigranți în anul 1908—1909, acesta cunoaște o nouă sporire în preajma izbucnirii primului război mondial.

În mod practic, nu poate fi urmărită cifric intensificarea emigrărilor în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În schimb pentru perioada 1899—1913 dispunem de sursele de informare necesare. Potrivit datelor statistice [34] dinamica emigrărilor arată următoarea situație pentru perioada amintită:

Teritoriul	*A N I I*			
	1899—1904	1905—1907	1908—1913	Total 1899—1913
Crișana și Maramureș	7 323	20 408	29 557	57 288
Banat	6 912	31 268	32 119	70 299
Transilvania	14 256	39 729	41 405	95 390
Total	28 491	91 405	103 081	222 977

Din cifrele de mai sus reiese că într-un interval mai mic de un deceniu și jumătate au părăsit Transilvania, luînd drumul spre America, un număr de aprox. 223 000 de emigranți. Fenomenul tindea spre o creștere permanentă: dacă între 1899—1904 au plecat 28 491 de persoane, cifra s-a ridicat în anii 1905—1907 la 91 405, respectiv la 103 081 în perioada 1908—1913. De aici se desprinde concluzia că exodul

[31] I. I. Șchiopul nu acordă atenția cuvenită problemei afirmînd: „Sentimentul național, revolta împotriva asupririi politice are un rol foarte neînsemnat în complexul de cauze cari determină emigrarea țăranilor noștri" (*op. cit.*, p. 33—34).

[32] Frank Thistlethwaite, *op. cit.*, p. 35—36; *The Industrial History of the United States. For High School and Colleges*, by Cathery Coman, 1905.

[33] Szentiványi F., *op. cit.*, p. 3—10; Lendvai M., *op. cit.*, p. 569.

[34] *Stat. Közl.*, vol. 67, p. 51.

populaţiei din Transilvania nu a încetat de la sine, ci a fost întrerupt de împrejurările istorice create de izbucnirea primului război mondial.

Chiar şi cifra în sine dezvăluie un proces istoric de amploare. Cu toate că în monarhia austro-ungară au existat teritorii, ca de pildă Slovacia [35] unde proporţiile emigrării erau şi mai ridicate, totuşi Transilvania se situa printre teritoriile atinse în mod grav de acest proces cu atît mai mult cu cît populaţia de aici pleca masiv şi în alte direcţii, mai ales peste Carpaţi, în vechea Românie [36]. În intervalul dintre anii 1899—1913 peste 5% din întreaga populaţie a luat drumul emigrării, ceea ce reprezintă un procent mai ridicat faţă de majoritatea teritoriilor din imperiu [37].

Datele de mai sus cuprind toate categoriile de emigranţi. Urmărind proporţia lor pe profesiuni rezultă următoarea situaţie [38]: 79,2% din numărul total al emigranţilor erau ocupaţi în agricultură, creşterea animalelor şi silvicultură, 7,7% în industrie şi minerit, 8,7% erau zileri, 2,7% servitori, iar 1,7% făceau parte din alte categorii. Această grupare a statisticii necesită însă o precizare, anume că marea majoritate a celor grupaţi în rubrica „zileri" şi „servitori" erau de fapt legaţi tot de agricultură, intrînd în categoria socială a ţărănimii. Astfel aproximativ 90% a tuturor emigranţilor făceau parte din ţărănime. Datele statistice sînt confirmate şi de observaţiile contemporanilor. Pe lîngă cele arătate mai sus cu privire la Maramureş, cităm aici pe I. I. Şchiopul care scria: „... cei 100.000 de români din America sînt aproape fără excepţie toţi ţărani" [39]. Se poate afirma aşadar, că emigrarea constituia o latură a problemei ţărăneşti care putea fi rezolvată numai prin soluţionarea chestiunii agrare în ansamblu.

Fără îndoială că emigrarea a cuprins întreaga Transilvanie în înţelesul de azi al cuvîntului, dar nu în aceeaşi măsură. Potrivit împrejurărilor locale, diferitele comitate au contribuit inegal la formarea masei emigranţilor. În acest sens raportarea procentului emigranţilor la procentul înmulţirii naturale a populaţiei în perioada menţionată, poate duce la rezultate elocvente. Potrivit acestor date masa emigranţilor a prezentat peste 50% din sporul natural al populaţiei în următoarele comitate: Tîrnava Mare (109,2%), Timiş (94%), Torontal (86%), Făgăraş (71%), Tîrnava Mică (64,9%). Lăsînd la o parte comitatele cu un procent mijlociu, enumerăm mai jos pe cele cu procentele cele mai scăzute. Astfel, în comitatul Ciuc cei care au emigrat în America nu reprezentau decît 0,6% din sporul natural al populaţiei, în Trei Scaune 1,2%, în Cluj 5%. Mureş—Turda 5,5%, Turda—Arieş 8,5%, Braşov 8,6%, urmînd apoi alte comitate, ca Hunedoara, Solnoc—Dăbîca şi Caraş—Severin. Precizăm însă din nou faptul că este vorba doar de emigrările în direcţia Americii, căci comitatele enumerate mai sus, în frunte cu Ciuc, Trei-Scaune şi Braşov aveau cele mai ridicate procente de participare în ceea ce priveşte plecarea ţărănimii în direcţia vechii Românii [40].

Reiese aşadar că au luat naştere cîteva focare în care emigrarea a atins foarte mari proporţii: comitatele Timiş şi Torontal din Banat, respectiv Tîrnava Mare, Tîr-

---

[35] *Ibid.*, p. 50.
[36] În perioada amintită au plecat în vechea Românie aprox. 101 000 de oameni din Transilvania şi Ungaria (*Stat. Közl.* vol. 67, p. 83).
[37] *Stat. Közl.*, vol 67, p. 6.
[38] *Ibid.*, p. 68.
[39] I. I. Şchiopul, *op. cit.*, p. 4.
[40] *Stat. Közl.* vol. 67, p. 83.

nava Mică şi Făgăraş, în Transilvania istorică. Dar au existat şi în alte cîteva comitate grupuri de localităţi sau chiar sate izolate unde plecările masive ale ţărănimii au constituit principala problemă aflată la ordinea de zi.

IV. — Urmărind desfăşurarea diferenţiată din punct de vedere teritorial a emigrărilor, se evidenţiază diferite trăsături particulare, locale în cadrul acestui proces general.

Ţărănimea din Banat a început să caute o ieşire din situaţia în care se afla încă începînd cu ultimul sfert al veacului al XIX-lea. După unele surse contemporane [41] cei care au trecut prima dată Oceanul Atlantic erau ţăranii de naţionalitate germană [42], aceştia fiind urmaţi apoi de alte categorii de ţărani români, maghiari şi sîrbi. La începutul secolului al XX-lea fenomenul a luat forme deosebit de acute: faţă de anul 1900 cînd comitatul Timiş a fost părăsit de un număr de 270 de persoane, în anul 1907 acest număr a ajuns peste cifra de 9000. În Torontal atare evoluţie (de la 300 la peste 17 000 de emigranţi) era de a dreptul alarmantă şi ameninţa cu urmări grave. Ziarul *Tribuna Poporului* din Arad ocupîndu-se de această stare de fapt scria: „Inima ni se umple cu durere, iar ochiul ne varsă lacrimi fierbinţi cînd ne gîndim asupra tristului fapt că poporul românesc se sfîrşeşte văzînd cu ochii de pe binecuvîntatul şes al Torontalului" [43]. I. I. Şchiopul punind problema emigrării în general scria: „Emigrarea română în America începe să fie o problemă care nu mai poate fi nesocotită" [44]. Un ton asemănător adoptau şi presa maghiară şi germană, respectiv autorii maghiari şi germani.

Această îngrijorare — aşa cum ne dovedesc datele — nu a fost lipsită de temei. În acelaşi sens sînt grăitoare cîteva cazuri concrete la nivelul satelor bănăţene. Din comuna Săcălaz, din cei aproximativ 5 000 de locuitori au plecat în cîţiva ani peste 1 000 de bărbaţi, femei şi copiii [45]. La început cauza nemijlocită a plecării în masă a ţărănimii a fost şomajul permanentizat în rîndul muncitorilor agricoli şi zilerilor; dar apoi au plecat şi ţărani aparţinînd altor pături sociale, în speranţa de a putea cîştiga banii necesari pentru achiziţionarea unor parcele de pămînt. Din satul Iosifalău şi satul învecinat au emigrat peste 600 de ţărani [46], iar în Sînmihaiu între anii 1904—1908 din totalul de 1400 de săteni un număr de 400 au părăsit vetrele; din Iermata a plecat o treime a întregii populaţii [47].

Enumerarea ar putea continua, dar datele de mai sus sînt destul de revelatoare. La începutul secolului al XX-lea s-a format în Banat, şi îndeosebi în comitatele Timiş şi Torontal o atmosferă favorabilă emigrării, alimentată mai ales de cauze economice şi politice, dar stimulată şi de anumiţi factori de natură psihologică. Pentru această atmosferă este caracteristic faptul că unii ţărani care se pregăteau de plecare au răspuns la întrebările referitoare la cauzele emigrării lor în mod vag şi nehotărît: „Plecăm că mai rău nu poate să fie" [48].

---

41 Szentiványi F., *op. cit.*, p. 317.
42 *Ibid.*
43 *Tribuna Poporului* din 28 martie (9 aprilie) 1898.
44 I. I. Şchiopul, *op. cit.*, p. 3.
45 Berger K. Lajos, *Temes megye közgazdasági viszonyai...*, Budapesta, 1907, p. 20.
46 *Ibid.*
47 Lendvai M., *op. cit.*, p. 573.
48 Braun R., *Lippa és Sansepolcro*, in *H. Sz.*, 1908, nr. 1, p. 7.

Din Făgăraș, Tîrnava Mare și Tîrnava Mică țăranii au început să emigreze într-un număr mai mare la sfîrșitul secolului al XIX-lea. De fapt aceste teritorii precum și comitatul Alba de Jos au constituit tot atîtea centre ale emigrării îndeosebi a țărănimii române. Este interesant de menționat că și de aici plecau primii țăranii mai avansați din punct de vedere cultural, avînd și o oarecare bază materială. „Cum emigranții cei dintîi au venit din țările mai înaintate în cultură, tot astfel și cei dintîi români au venit din ținuturile locuite de români mai înaintați în cultură. Este numai firesc dacă cei dintîi emigranți români se recrutează dintre românii mărgineni. Mai umblați în lume, știutori de carte, spirite mai iubitoare de independență, ei trebuie să fi fost cei dintîi care au trecut oceanul ca să-și caute patrie nouă în lumea nouă" [49] — constată un autor contemporan. Au urmat apoi țăranii de pe teritoriile mai înapoiate din punct de vedere economic, în ceea ce privește dezvoltarea capitalismului [50]. Și în aceste ținuturi s-a statornicit o atmosferă care a înlesnit formarea unei psihoze a emigrării: trimiterea unor sume de bani economisiți de către cei plecați [51], prin care unii au reușit să-și salveze mica proprietate a determinat din ce în ce mai mulți țărani să caute ieșirea din situația economică grea prin părăsirea țării [52].

V. — Ar fi greu, chiar imposibil să înfățișăm în cîteva pagini istoricul celor plecați și stabiliți pentru un timp mai scurt sau mai îndelungat în America. De aceea vom semnala doar cîteva aspecte mai strîns legate de problematica noastră.

În primul rînd, trebuie precizat faptul că emigranții transilvăneni s-au stabilit în marea lor majoritate în Statele Unite ale Americii, mai precis în statele Pensylvania, New York, Ohio și Indiana [53]. Un procent de aprox. 10—15% s-au stabilit în Canada, respectiv în țările Americii de Sud [54]. Inițial emigranții n-au venit cu gîndul de a se stabili în mod definitiv în America. Emigrantul considera — așa cum remarcă A. Popovici în lucrarea sa amintită — viața în America drept ceva vremelnic „avînd gîndul mereu la cei lăsați acasă, la gospodăria pe care o avea ori intenționa să o înjghebeze în satul lui" [55]. De aceea ardelenii plecați nici nu intenționau să caute modalități pentru definitiva stabilire în America. Emigranții transilvăneni preferau munca în turnătoriile de oțel, în uzinele de fier unde „românii alături de unguri și slovaci îndeplinesc munca cea mai grea pentru a cîștiga cît mai mulți bani, în vremea cea mai scurtă" [56].

Astfel este lesne de înțeles că țăranii emigrați de obicei la vîrsta cînd forța și capacitatea lor de muncă era în general în floare, făceau adevărată risipă de energie, mulți pierzîndu-și sănătatea prin contractarea unor boli sociale sau prin accidente de muncă. Un țăran din comitatul Odorhei re-

---

[49] I. I. Șchiopul, *op. cit.*, p. 23—24.

[50] Arh. Stat. Oradea, F. Prefect. jud. Bihor, doc. 270/1910; *Az aradi ipari és kereskedelmi kamara jelentése*, 1913, p. 96.

[51] George Maior, *op. cit.*, p. 170.

[52] Arh. Stat. Brașov, F. Făgăraș, Procesele verbale ale comitatului, 1913, poziția 990.

[53] *Stat. Közl.* vol. 67, p. 81.

[54] *Ibid.; MTSZ*, 1908, p. 278.

[55] A. Popovici, *op. cit.*, p. 5.

[56] I. I. Șchiopul, *op. cit.*, p. 16.

lata în felul următor munca ce o depunea acolo: „Am petrecut întregul an în oţelărie, lucrînd într-o brigadă compusă din 12 persoane. Ziua de muncă era de 12 ore. Am lucrat şi duminicile şi în zilele de sărbătoare tot 12 ore. Muncitorii nici nu înţelegeau limba tovarăşilor de lucru“ [57]. Adăugînd la cele spuse mai sus faptul că pretenţiile lor au rămas la nivelul ţăranilor săraci, nu e de mirare că o parte dintre ei a reuşit să-şi adune o sumă oarecare de bani pe care au întrebuinţat-o de obicei la reîntoarcere pentru salvarea sau refacerea gospodăriei.

Economiştii vremii, urmărind evoluţia emigrării şi consecinţele ei din mai multe puncte de vedere, au făcut aprecieri extrem de contradictorii. În mare, autorii ar putea fi grupaţi în două categorii: de o parte cei care, pornind de la faptul că prin banii economisiţi un număr considerabil de familii ţărăneşti au reuşit să-şi refacă gospodăria, au considerat, în mod declarat sau tacit, fenomenul emigrării ca util [58], iar cealaltă parte, cei care au văzut în emigrare exclusiv un fenomen negativ atît din punct de vedere economic cit, mai ales, demografic [59]. Acest din urmă grup, mai apropiat de interesele marii gospodării moşiereşti, sau de interesele burgheziei industriale sublinia în primul rînd faptul că agricultura, respectiv industria îşi pierde cea mai bună forţă de muncă, aceasta atrăgînd după sine şi ridicarea preţului forţei de muncă dinlăuntru [60]. Poziţia autorităţilor locale era foarte apropiată de cea exprimată de acest ultim grup [61], ele fiind de părere că emigrarea trebuie oprită chiar şi prin restricţii administrative [62].

Fără îndoială că emigrarea care a cuprins un număr atît de mare de ţărani, nu a putut să nu influenţeze asupra dezvoltării economice şi sociale acolo unde ea a luat proporţii deosebit de mari. I. I. Şchiopul evaluează suma sosită din partea emigranţilor români din America la aprox. 30 de milioane de coroane [63]. Suma nu ne pare exagerată. Economistul Lendvai afirmă că din surse demne de crezare (desigur este vorba de poştă) a reuşit să afle că timp de cinci ani, adică între 1904—1909 familiile emigranţilor din comitatul Timiş au primit aproximativ 12 miloane de coroane, iar suma adusă cu sine de cei care se întorceau era cel puţin tot atît de ridicată [64]. Sumele sînt într-adevăr importante, dacă ţinem cont de faptul că preţul unui iugăr de pămînt de calitatea I-a era de cca 4—500 de coroane, iar preţul unei zile de muncă în agricultură pentru un bărbat era de 1 coroană. În afară de acest cîştig direct nu trebuie să uităm nici faptul că ţăranii au devenit mai buni gospodari după ce s-au reîntors din America,

---

[57] *Magyarság* din 17 ianuarie 1902.

[58] I. I. Şchiopul, *op. cit.*, p. 21; G. Maior, *op. cit.*, p. 17; Glückman Miksa, *Pénzszüke és kivándorlás*, în *Magyar Pénzügy* din 9 ianuarie 1908.

[59] Cf. Rapoartele camerelor de comerţ şi industrie din Braşov, 1906, p. 7—8; Idem din Tîrgu Mureş, 1911, p. 9—10.

[60] *Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Kronstadt*, 1906, p. 7—8.

[61] Arh. Stat. Cluj, Procesele verbale ale comitatului, an. 1907; Arh. Stat. Dej, F. Administrativ I, 1907, dos. 73.

[62] *Ibid.*

[63] I. I. Şchiopul, *op. cit.*, p. 21.

[64] Lendvai M., *op. cit.*, p. 581.

mai înaintaţi din punct de vedere cultural [65]; ceea ce a avut influenţă asupra modului de gospodărire.

În legătură cu repercusiunile emigrării asupra dezvoltării capitalismului în agricultură menţionăm următoarele: *1*, ea a contribuit la creşterea preţului pămîntului; *2*, a contribuit la descreşterea ofertei braţelor de muncă şi *3*, prin aceasta la ridicarea simbriei în agricultură. Într-o oarecare măsură ea a accelerat şi diferenţierea de clasă a ţărănimii [66]. Nu trebuie totuşi să supraapreciem efectele care au contribuit la anumite schimbări de natură economico-socială care s-au resimţit în unele părţi datorită emigrării. Deşi avea un caracter de masă, ea n-a putut totuşi să aibă o înrîurire atît de mare încît să fi contribuit la schimbarea liniei de dezvoltare a agriculturii, care era lentă, anevoioasă. Chiar dacă sumele de bani economisiţi erau în sine apreciabile, raportate însă la numărul mare de persoane între care se împărţeau, precum şi la munca extrem de grea prestată de emigranţi (care a cerut atîtea jertfe şi chiar vieţi omeneşti), situaţia se prezintă astfel. După calculul unui economist contemporan, la un emigrant din Timiş revenea anual un cîştig de 240 de coroane [67], ceea ce nu reprezintă un cîştig bun. Desigur, au fost şi oameni mai norocoşi, cărora le-au revenit sume mai importante; în schimb existau emigranţi, a căror situaţie materială a devenit mai precară faţă de cea avută înainte. Raportul vicecomitelui comitatului Odorhei semnalează că 1/5 din numărul ţăranilor plecaţi au decăzut din punct de vedere material şi mai mult [68]. Pe de altă parte, deşi cei care au revenit în Transilvania au continuat să se ocupe de agricultură, ei n-au adus cu sine nici unelte agricole, nici seminţe de soi sau alte asemenea articole [69]; cu alte cuvinte n-au adus nimic din experienţa agriculturii americane care, după cum se ştie, trecea printr-o revoluţie tehnică. Credem că explicaţia acestui fenomen constă în faptul că emigranţii transilvăneni, lucrînd în mine şi industria prelucrătoare, nu au ajuns în contact cu agricultura americană.

Pentru a trage unele concluzii cu privire la efectul emigrării ar trebui să facem studii comparative între diferitele ţări europene, căci acest efect era diferit în ceea ce priveşte diversele ţări. Dar pentru asemenea studii comparative lipsesc datele necesare. Se poate afirma totuşi că în general o ţară în care emigrarea a avut un caracter de masă, a pierdut mai mult decît a cîştigat; dimpotrivă, ţara care s-a folosit de forţa de muncă, priceperea şi iscusinţa masei de emigranţi a avut mai mult de profitat.

Avînd în vedere aspectele multiple şi contradictorii ale emigrării credem că bilanţul general al acestui fenomen istoric pentru Transilvania a fost mai mult negativ. Emigrarea — aşa cum a dovedit istoria — nu a

---

65 Braun R., *op. cit.*, p. 548.

66 Arh. Stat. Dej, Acte Adm. 1907, dos. 73; Berger K. Lajos, *op. cit.*, p. 20; Szentiványi F., *op. cit.*, p. 382. La Jimbolia, de unde ţăranii au emigrat în masă, în anul 1905 preţul unui iugăr de pămînt era de 380 de coroane, în anul 1909 1300 de cor. (Szentiványi F., *op. cit.*, p. 382).

67 Lendvai M., *op. cit.*, p. 581.

68 *Alispáni jelentés Udvarhely vármegye közigazgatási állapotáról az 1904. évben*, Odorhei, 1905, p. 25.

69 Braun R., *op. cit.*, p. 584.

putut să devină o metodă de rezolvare a contradicţiilor sociale care s-au acumulat în sistemul agrar din Transilvania. Contradicţiile economice, sociale şi naţionale puteau să fie canalizate spre soluţionare doar printr-o dezvoltare internă multilaterală înlesnită prin înfăptuirea sarcinilor revoluţiei burghezo-democratice.

Au fost relevate mai sus doar cîteva aspecte ale fenomenului emigrării ţărănimii din Transilvania la începutul secolului al XX-lea. Studierea aprofundată a istoricului emigrării constituie o sarcină de viitor a istoriografiei noastre.

A. EGYED

ZUM PROBLEM DER AUSWANDERUNG SIEBENBÜRGISCHER BAUERN AM BEGINN DES 20. JHS.

(Zusammenfassung)

Den statistischen Angaben zufolge wanderten zwischen 1900—1913 ungefähr 223.000 Menschen aus Siebenbürgen nach Amerika aus. Schon die Ziffer an sich zeigt, dass es sich hier um einen historischen Vorgang von grosser Tragweite handelte, besonders da die Bevölkerung auch anderswohin, hauptsächlich nach Altrumänien abwanderte. Zwischen 1899—1913 erfasste die Auswanderung mehr als 5% der Gesamtbevölkerung; davon gehörten 90% dem Bauernstand an. Somit muss die Emigration als eine Seite des Bauernproblems angesehen werden. Auf Nationalitäten verteilt ergibt die Auswandererstatistik 50% Rumänen, 22,6% Ungarn, 22,1% Deutsche; der Rest Angehörige anderer Nationalitäten. War also die Auswanderung eine vorwiegend soziale Erscheinung, so zeigt doch die wachsende Zahl aus der, als Volk unterdrückten, die Mehrheit darstellenden, rumänischen Bevölkerung auch ihre nationale Seite. Weiters werden die Folgen der Emigration und ihr Einfluss auf die allgemeine wirtschaftliche und soziale Entwicklung untersucht. Kleine Bauernwirtschaften wurden, besonders in einigen, von der Auswanderung stark betroffenen Gegenden, vor der vollständigen Proletarisierung gerettet. Im ganzen genommen war aber die Bilanz dieses geschichtlichen Vorgangs negativ. Die Auswanderung brachte keine Lösung der im Agrarsystem Siebenbürgens sich mehrenden, sozialen Gegensätze. Die Massenabwanderung der Bevölkerung aus Siebenbürgen nach Amerika wurde durch den Ausbruch des ersten Weltkrieges unterbrochen. Zwischen den zwei Kriegen hatte sie keinen Massencharakter mehr.